TIJORAT BANKINING KORPORATIV BIZNESINING ROLI VA AHAMIYATI YOKI O‘ZBEKISTON TIJORAT BANKLARI FOYDA SAMARADORLIGI TAHLILI

Qurbonov Abror Abdullayevich
Ipotekabank, Menedjer,
Hududiy-korporativ mijozlar bn ishlash direksiyasi.

Annotatsiya. *Ushbu maqolada O‘zbekiston tijorat banklarining iqtisodiy tizimdagi o‘rni, korporativ biznes subyektlariga xizmat ko‘rsatishdagi strategik roli va ularning foyda samaradorligi ko‘rsatkichlari tahlil qilinadi. Banklarning korporativ sektor bilan aloqalari, korxona va kompaniyalarga taqdim etayotgan moliyaviy mahsulotlari, kredit siyosati hamda investitsion faoliyati ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, mamlakatdagi tijorat banklari foyda samaradorligini baholashda qo‘llaniladigan moliyaviy ko‘rsatkichlar (ROA, ROE, sof foyda marjasi va boshqalar) asosida tahliliy yondashuv berilgan.*

Kalit so‘zlar: *Tijorat banki, korporativ biznes, foyda samaradorligi, bank resurslari, moliyaviy tahlil, ROA, ROE.*

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tijorat banklari mamlakat moliya tizimining ajralmas va muhim bo‘g‘ini hisoblanadi. Ularning faoliyati nafaqat jismoniy shaxslarning jamg‘armalarini jalb qilish, balki korxona va tashkilotlarning moliyaviy barqarorligini ta’minlashda ham beqiyos ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, korporativ biznes subyektlari uchun banklar strategik sherik bo‘lib, ularning ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish, investitsion loyihalarni moliyalashtirish hamda tashqi bozorlarga chiqish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu boisdan ham tijorat banklarining korporativ biznesdagi roli va ahamiyatini ilmiy jihatdan chuqur o‘rganish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri sanaladi [1].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining iqtisodiy islohotlarga oid qarorlari va farmonlari natijasida bank-moliya tizimini isloh qilish, kapital bazasini mustahkamlash, xususiylashtirish jarayonlarini jadallashtirish hamda bank xizmatlarini diversifikatsiya qilish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylandi. Xususan, tijorat banklari tomonidan korporativ mijozlarga ko‘rsatilayotgan xizmatlar doirasi kengayib, xalqaro amaliyotga mos moliyaviy instrumentlar joriy etilmoqda. Bu esa, o‘z navbatida, mamlakat iqtisodiyoti barqarorligining kafolati sifatida banklarning foyda samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston tijorat banklari faoliyatida sezilarli o‘zgarishlar yuz bermoqda. Yangi xususiy banklar tashkil etildi, xalqaro moliya institutlari bilan

hamkorlik kuchaydi, davlat ulushi yuqori bo‘lgan banklarning aksiyalari bosqichma-bosqich xususiylashtirilmoqda. Shu bilan birga, raqamli bank xizmatlarini joriy etish, onlayn banking tizimlarini rivojlantirish ham korporativ mijozlarga tezkor va sifatli xizmat ko‘rsatish imkonini yaratmoqda. Bunday sharoitda tijorat banklarining foyda samaradorligi ko‘plab omillarga bog‘liq bo‘lib, ular orasida kredit portfelining sifati, risklarni boshqarish tizimi, mijozlar bazasining kengligi va diversifikatsiyasi ham muhim ahamiyat kasb etadi [2-5].

Demak, tijorat banklari faoliyatining korporativ biznes bilan bog‘liq jihatlarini o‘rganish va foyda samaradorligini tahlil qilish nafaqat bank tizimining ichki rivojlanish yo‘nalishlarini aniqlash, balki mamlakat iqtisodiy siyosati uchun ham zarur hisoblanadi. Shu sababli ushbu maqola tijorat banklarining korporativ biznesdagi o‘rni va ahamiyatini, shuningdek, O‘zbekiston tijorat banklarining foyda samaradorligi ko‘rsatkichlarini chuqur tahlil qilishga qaratilgan.

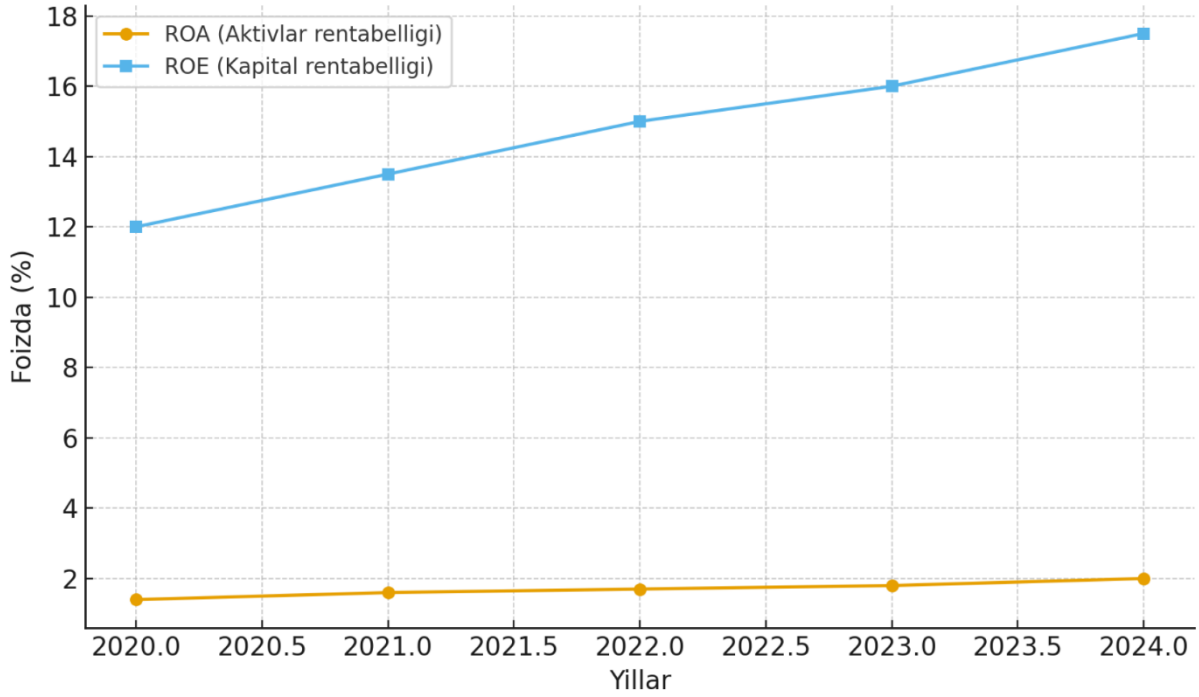
O‘zbekiston tijorat banklarining faoliyatini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, ular iqtisodiyotda moliyaviy vositachilik vazifasini bajarish bilan bir qatorda, korporativ biznesni rivojlantirishda ham hal qiluvchi rol o‘ynamoqda. Korporativ mijozlar, ya’ni yirik va o‘rta korxonalar banklar uchun asosiy daromad manbai hisoblanadi. Chunki bu subyektlar kredit, depozit, hisob-kitob, valyuta operatsiyalari va investitsion xizmatlardan muntazam foydalanadi. Shu jihatdan, banklarning foyda samaradorligi ko‘p jihatdan korporativ sektor bilan hamkorlik darajasiga bog‘liqdir.

Tijorat banklarining kredit portfeli tarkibini o‘rganar ekanmiz, yirik ulushni korporativ mijozlarga berilgan kreditlar tashkil etishini ko‘rish mumkin. Masalan, sanoat korxonalarini modernizatsiya qilish, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, transport-logistika tizimini rivojlantirish va eksport faoliyatini qo‘llab-quvvatlash kabi loyihalar uchun bank kreditlari asosiy moliyaviy manba bo‘lib xizmat qilmoqda. Bu esa korporativ biznesning o‘sishi bilan birga banklarning ham daromadliligini oshiradi.

Ta’kidlash joizki, tijorat banklari foyda samaradorligi faqat moliyaviy natijalar bilan belgilanmaydi. Ularning iqtisodiy tizimdagi strategik ahamiyati, xususan, korporativ biznesning barqaror o‘sishiga qo‘shayotgan hissasi ham muhimdir. Yirik korporatsiyalar va sanoat loyihalari uchun zarur mablag‘larni taqdim etish orqali banklar butun iqtisodiyotning investitsion jozibadorligini oshirmoqda [6-8].

O‘z navbatida, xalqaro amaliyot shuni ko‘rsatadiki, foyda samaradorligini doimiy oshirish uchun banklar diversifikatsiyalangan biznes modelga ega bo‘lishlari, risklarni boshqarishda zamonaviy yondashuvlardan foydalanishlari va raqamli transformatsiyaga e’tibor qaratishlari lozim. O‘zbekiston bank tizimida ham bu yo‘nalishlar bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda [9].

Yakuniy tahlil shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston tijorat banklari korporativ biznes bilan faol hamkorlik qilgan holda foyda samaradorligini oshirib bormoqda. Ammo xalqaro standartlar darajasiga erishish uchun risklarni kamaytirish, xizmatlarni innovatsionlashtirish va bank boshqaruvida ochiqlikni ta’minlash muhim vazifa bo‘lib qolmoqda [10].

1-rasm. 2020–2024-yillarda O‘zbekiston tijorat banklarining foyda samaradorligi ko‘rsatkichlari dinamikasi (ROA va ROE asosida)

Xulosa.

Yuqorida amalga oshirilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, tijorat banklari nafaqat moliya tizimining asosiy instituti, balki korporativ biznesning barqaror rivojlanishida ham strategik sherik sifatida alohida o‘rin tutadi. Ularning faoliyati korxonalar va yirik kompaniyalar uchun zarur moliyaviy resurslarni taqdim etish, investitsion loyihalarni qo‘llab-quvvatlash, eksport faoliyatini moliyalashtirish va risklarni boshqarishda muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston tijorat banklarining foyda samaradorligi tahlili esa ushbu sohada barqaror o‘sish tendensiyasini ko‘rsatmoqda. So‘nggi yillarda ROA va ROE ko‘rsatkichlari asta-sekinlik bilan oshib bormoqda, bu esa banklarning aktivlardan va kapitaldan foydalanish samaradorligining yuksalayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, raqamli bank xizmatlarining joriy etilishi, korporativ mijozlarga mo‘ljallangan yangi moliyaviy mahsulotlarning taklifi ham foyda samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynamoqda.

Biroq, xalqaro standartlar darajasiga erishish uchun hali bir qator vazifalar mavjud. Jumladan, kredit portfeli sifatini yaxshilash, muammoli kreditlar ulushini

kamaytirish, risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish va bank boshqaruvini yanada shaffof qilish zarur. Shu bilan birga, xalqaro moliya bozorlariga integratsiyani chuqurlashtirish, investitsion faoliyatni diversifikatsiya qilish va innovatsion bank mahsulotlarini kengaytirish istiqboldagi asosiy yo‘nalishlar sifatida belgilanishi kerak.

Umuman olganda, tijorat banklarining korporativ biznesdagi roli va foyda samaradorligini oshirish masalasi nafaqat bank tizimining rivojlanishi, balki mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligi va investitsion jozibadorligini ta’minlashda ham hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu bois ushbu yo‘nalishda amalga oshirilayotgan islohotlarni chuqurlashtirish va ilmiy asoslangan tahlillarni davom ettirish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.

Adabiyotlar.

1. Mishkin, F. S. (2019). *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. Pearson Education.
2. Saunders, A., & Cornett, M. M. (2020). *Financial Institutions Management: A Risk Management Approach*. McGraw-Hill Education.
3. Rose, P. S., & Hudgins, S. C. (2018). *Bank Management & Financial Services*. McGraw-Hill.
4. Levine, R. (2005). Finance and growth: Theory and evidence. *Handbook of Economic Growth*, 1, 865–934. https://doi.org/10.1016/S1574-0684(05)01012-9
5. Demirgüç-Kunt, A., & Kane, E. J. (2002). Deposit insurance around the globe: Where does it work? *Journal of Economic Perspectives*, 16(2), 175–195. https://doi.org/10.1257/0895330027319
6. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2024). *O‘zbekiston bank tizimi bo‘yicha yillik hisobot*. Toshkent: Markaziy bank nashriyoti.
7. Karimov, A. A. (2022). Tijorat banklari faoliyatida moliyaviy barqarorlikni ta’minlash omillari. *Iqtisodiyot va ta’lim*, 3(2), 45–52.
8. Rasulov, B. M. (2023). Bank tizimi samaradorligini baholashning zamonaviy yondashuvlari. *Moliya va bank ishi jurnali*, 1(1), 60–68.
9. World Bank. (2023). *Uzbekistan: Financial Sector Assessment Program*. Washington, DC: World Bank Group.
10. IMF. (2022). *Republic of Uzbekistan: Financial Stability Report*. International Monetary Fund.